

Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Recent Period Turkish Studies

Araştırma Makalesi | Research Article

🔓 Açık Erişim | Open Access

Anadolu'da Art Nouveau Mimari Üslubuna Örnek Bir Yapı: Trabzon Atatürk Köşkü

An Example Building Of The Art Nouveau Architectural Style In Anatolia: Trabzon
Atatürk Mansion

Temel Sağlam¹

¹ Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Trabzon, Türkiye

Öz

Anadolu'da başkent üslubu mimari örgüyü nispeten temsil eden şehirlerden biri olan Trabzon, bir yandan çok uluslu bir kültür katmanı oluştururken diğer yandan farklı sanat stilleri ile inşa edilmiş yapı sanatı numunelerini barındırmaktadır. Kentin güneybatısında, şehre yakın ancak yayla iklimi hususiyeti gösteren Soğuksu mevkiinde sayfiye olarak art nouveau üslubu ile yapılmış Atatürk Köşkü bu yapılardan birisidir. 1894 "Osmanlı Sergisi Projesi" sonrasında II. Abdulhamit tarafından baş mimarlığa getirilmiş olan D'Aranco'nun proje müellifi olduğunu düşündüğümüz yapının mimarlığını Alexander Kakulidis yapmıştır. Atatürk Köşkü, Trabzon'da büyük boyutlu farklı yapıların da sahibi olan iş insanı Konstantin Kabayanidis tarafından 1906-1910 yılları arasında yaptırılmıştır. Art nouveaunun malzeme kullanımındaki çeşitlilik ve tekniğinin de sergilendiği Atatürk Köşkü, zeminle birlikte üç katlı olarak inşa edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1924, 1930 ve 1937 yıllarındaki Trabzon ziyaretlerinde bu köşke uğraması ve vasiyetlerinden birisini burada konakladığı sırada yazması yapının bilinirliğini ve değerini artırmıştır. Bu çalışmada, Anadolu'nun Doğu Karadeniz Bölgesindeki Trabzon şehrinde, uluslararası coğrafyada yaygın bir kullanım alanı bulan art nouveau üslubu ile inşa edilen ve eyalet üslubu tanımlamasına aykırı bir örnek yapı incelenmiştir. Ayrıca Atatürk Köşkü tanıtımı ile başkent üslubu yapılaşma örnekleminin ender olduğu Anadolu'da, tarihi arka planının da yönlendirmesi ile gelişen Trabzon kent mimarisine ayrı bir bakış açısı getirilmektedir.

Abstract

Trabzon is one of the cities that relatively represents the capital style architectural pattern in Anatolia. While the city creates a multinational cultural layer, it also hosts examples of building art built with different art styles. The Atatürk Mansion, built in the southwest of the city, in Soğuksu, which is close to the city but has a plateau climate, is one of these buildings. The mansion was built as a summer house, adhering to the principles of the art nouveau art style. The project architect of the mansion must be D'Aranco, who was appointed as the chief architect by Abdulhamid II after the "Ottoman Exhibition Project" in 1894. The executive architect is Alexander Kakulidis, a native of Trabzon. Atatürk Mansion was built by Levantine Konstantin Kabayanidis and his family between 1906 and 1910. Gazi Mustafa Kemal Atatürk visited the Mansion and stayed here during his visits to Trabzon in 1924, 1930 and 1937. In this study, Trabzon Atatürk Mansion, which reflects the architectural structure features of the capital city, was examined. In addition to its artistic features, the mansion also has historical value.

Anahtar Kelimeler

Trabzon · Atatürk Köşkü · Kent mimarisi · Art nouveau · Sayfiye evi

Keywords

Trabzon · Ataturk's Mansion · Urban architecture · Art nouveau · Summer resort

Atıf | Citation: Sağlam, Temel. "An Example Building Of The Art Nouveau Architectural Style In Anatolia: Trabzon Atatürk Mansion." *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları–Recent Period Turkish Studies* 48 (2025): 151-173. <https://doi.org/10.26650/YTA2025-1487463>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Sağlam, T.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Temel Sağlam temel.saglam@ktu.edu.tr

Bu çalışma, Samsun Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde, 18-21 Ekim 2023 tarihinde gerçekleştirilen 27. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur. Bildirinin tam metni daha önce başka bir yerde yayınlanmamıştır. Çalışma yeni bulgularla geliştirilerek makale haline getirilmiştir.

Extended Summary

Trabzon is one of the cities that relatively represents the capital style architectural pattern in Anatolia. While the city creates a multinational cultural layer, it also hosts examples of building art built with different art styles. This sample starts with the Mithra Cult cultural environment from the Hellenistic Period. It saw significant construction activities under the rule of the Roman Empire, especially during the Hadrianic period (117-138). Trabzon, which took its main form during the time of the Byzantine dynasty family Komnenos, has long attracted attention with its multinational population. Italians, who settled in the city under privilege in the 14th century, lived here for a long time. The multicultural structure of the city, which preserved this structure for a long time during the Ottoman rule, was enriched in the 19th century, especially with the participation of steam ships in international water transportation.

With the Ebniye Regulation, new buildings were built using masonry construction techniques in the Ottoman geography to prevent fires. Mansion buildings, also called summerhouses, also increased in this period. Non-Muslims had these mansions built in districts such as Tarabya, Kadıköy and Adalar, and Ottoman ruling elites had these mansions built in Altunizade, Çamlıca, Kadıköy and Göztepe. Trabzon Atatürk Mansion has a size and technique comparable to these buildings in terms of plan, style and architectural features.

The construction of a "summer house" in Trabzon dates back to the 9th-11th centuries, according to Russian calculations. However, in the southwest of the city, in Soğuksu, which is close to the city but has a plateau climate, the number of summer resorts increased after the mid-19th century. Atatürk Mansion, built in the art nouveau style, is one of these buildings. The art nouveau style was born in parallel with the general philosophy of 19th century Europe, which evolved from its efforts to create a new world by breaking away from tradition. The art nouveau style, which expresses an orientation towards the world of imagination against the eclecticist movements of the developing series of "revivals" reflected in architecture, was theorized by architects such as R. D'Aranco in the Ottoman Empire.

D'Aranco, after the 1894 "Ottoman Exhibition Project", he was appointed chief architect by II. Abdulhamit. The architect of the building, which we think D'Aranco is the project author, was Alexander Kakulidis. Atatürk Mansion was built by Levantine businessman Konstantin Kabayanidis between 1906 and 1910. Apart from the Atatürk Mansion, Kabayanidis had many large-scale works built in the city. These include the very large three-storey mansion for permanent residence in Atapark, the Kanlı Casino building overlooking Meydan-ı Şarki, Kabayanoğlu Bakery, the historical İş Bank building in the Kunduracılar Bazaar, and the historical PTT building.

Atatürk Mansion, where the diversity and technique of art nouveau in the use of materials is exhibited, was built on three floors, including the ground floor. Instead of classical buildings, which are very simple in both plan scheme and interior design on a two-dimensional plane, art nouveau facades, as here, carry representational effects that prevent the interior from being read from the outside. When we look at the facade layouts in depth, it can be observed that all architectural and structural elements and geometric shapes create subjective compositions within certain proportions. This creates the scenes of a theater play between acts or the phenomenon of a fairy-tale world and opens windows to the imaginary world of man. The art nouveau style was reflected in the entire design of the building and it was quite successful. The defined features of the style can be followed in all facades and mass composition of the building. The visual silhouette of the mansion gives the feeling that it will take off in an instant, unlike the neoclassical period buildings that stand firmly on the ground. This situation arises from the fact that the philosophical essence of symbolism and the idea of opening to nature and the principle of deferring functionality brought by impressionism are wanted to be reflected in architecture, which is the basis of the art nouveau style. The main acceptance sought in art nouveau art as a reaction to the realist approaches of the Empire style is the imagination/fairy-tale-like view that was successfully captured in the Atatürk Mansion.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk visited this mansion during his visits to Trabzon in 1924, 1930 and 1937 and wrote one of his wills while staying here, which increased the recognition and value of the building. The fact that the Atatürk Mansion's historical value, which constitutes its main importance, as well as its artistic value, has been revealed increases the identity value of the building. Gazi Mustafa Kemal Atatürk's contact with the building not only increases the recognition of the mansion, but also serves as a concrete example of the transfer of the national spirit of the period to successive generations.

Giriş

Antik dönemde, Zağnos Vadisi ile Kuzgundere Vadisi arasında kalan alan yerleşkesinin görünüşü sebebiyle, Trapezus (masa) olarak isimlendirilen¹ Trabzon şehri, kuruluşundan itibaren meydana getirilen yapı sanatı örnekleri ile mimari çeşitlilik bakımından hayli zengin liman kentlerimizden birisi olmuştur. Kaynaklardan elde edilen bulgularla şehrin ilk olarak Miletoslular tarafından koloni biçimiyle kurulduğu² ve Hellen Döneminde geliştirildiği anlaşılmaktadır³. Pers hâkimiyeti sırasında Pontos sınırlarında oldukça önemli bir yeri olan şehir⁴, MÖ 63 yılında Roma İmparatorluğu idaresine katılması ile ticari açıdan önemi artmış ve büyük çaplı imar faaliyetleri görmüştür⁵. Özellikle Roma İmparatoru Hadrianus Döneminde (117-138) kentte, dini ve askeri binalar, yollar, su kemerleri ve büyük bir liman inşa edildiğini Arrianus nakletmektedir⁶. Şehrin 6. yüzyılın ikinci çeyreğinde Bizans İmparatoru Justinianus zamanında (527-565) ve 9. yy'da Khaldia Themasi'nin başkenti olmasını takip eden zamanda kapsamlı onarımların yanında birçok inşa faaliyetlerinin de yürütüldüğü anlaşılmaktadır⁷.

Bizans İmparatorluk hanedanlarından Komnenoslar'ın Latin İstilas (1204) sonrası Trabzon'a gelerek burada devlet kurmaları⁸, şehrin imar faaliyetlerinin de başkent üslubu ile yeniden yapımını doğurmuştur. Önceden kalan kilise ve manastırların onarımı yanında çeşitli eklemeler ve yeniden büyük programlı inşa faaliyetlerinin çok kapsamlı olarak yürütüldüğü bu dönem⁹, şehir mimarisinin belirteçlerinden birisini oluşturmaktadır. Yine bu dönemde Ceneviz ve Venediklere verilen ticari imtiyazlar neticesinde şehrin doğu varoşlarında çok sayıda mimari faaliyetin yürütüldüğünü takip edebilmekteyiz. Şehrin çok kültürlü imarının eyleyenlerinden birisi olarak görülen bu yapılardan günümüze gelebilen örnekler yeteri kadar olmasa da kent mimarisine etkiselliği muhakkaktır.

1461 yılında Trabzon Rum Devleti'ne son vererek şehri idaresi altına alan Osmanlı Devleti, beldenin idari yapısının temel hususiyetlerine dikkat ederek yönetime, imar ve iskânına başlamıştır. Şehzade Selim'in sancakbeyi olmasıyla Trabzon'un idari bağımsızlığa kavuştuğu ve esaslı bir imar görerek mamur bir şehir haline geldiği anlaşılmaktadır¹⁰. 1486 yılı tahririnde Cami-i Atik adıyla gelişen Müslüman mahallesinin yanında şehrin Hristiyan tebaasına ait "Cemaat-ı Gebran" olarak isimlendirilen 15 mahalle adı sayılmaktadır¹¹. Trabzon'da 1550-1650 yılları arasında kayıtlara geçen 62 vakfın yanında Gayri Müslimlere ait ticari işletmelerin de varlığı azımsanamayacak büyüklüktedir¹². Çok uluslu ticaretin artması ile birlikte yapı sanatı numuneleri de zenginleşerek çoğalmıştır. Trabzon-İran transit ticareti bu dönemde çok büyümüş ve imar faaliyetlerine

¹F. I. Uspenski, *Trabzon Tarihi Kuruluşundan Fethine Kadar*, çev. Enver Uzun, Eser Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2003, s. 12.

²Xenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev. O. Yarılaş, Kalcı Yayinevi, İstanbul, 2011, s. 22.

³Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV*, çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987, s. 28.

⁴S. P. Karpov, *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. E. Uzun, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016, s. 210.

⁵J. P. Fallmerayer, *Trabzon İmparatorluğunun Tarihi*, çev. A. C. Eren, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2011, s. 13.

⁶Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, çev. M. Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 6.

⁷Antony Eastmond, "Trebizond'un Cazibesi", Bizans'ın Öteki İmparatorluğu, ed. A. Eastmond, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2026, s. 11.

⁸İbrahim Tellioglu, *Trabzon Rum Devleti 1204-1461*, Serander Yayınları, 2009, s. 21.

⁹A. Bryer ve D. Winfield, *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*, çev. İsmail Köse, I Cilt. TTK, Ankara, 2020, s. 344.

¹⁰F. M. Emecen, "Şehir ve İdari Yapı: Sancak ve Eyalet Merkezi", Trabzon'da Fetih ve Şehir, ed. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 128.

¹¹M. H. Bostan, "Trabzon Şehrine Yönelik İskân Uygulamaları ve Şehrin Nüfusu (Fetihten 20. Yüzyıla)", Trabzon'da Fetih ve Şehir, ed. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 140.

¹²M. Tosun, "Trabzon'da Sosyal Hayat (Klasik Dönem)", Trabzon'da Fetih ve Şehir ed. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 205-217.

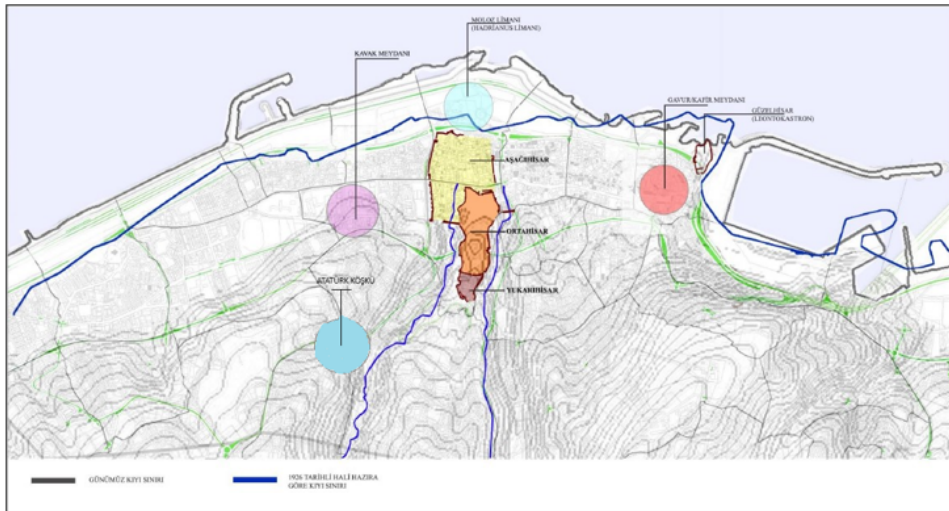

çarpan etki yapmıştır¹³.

Osmanlı Devleti'nin yönetim düzeninin Tanzimat'la birlikte yeniden örgütlenmesi neticesinde illerde kamu binalarının yeniden yapım gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1864 yılında Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesinin yürürlüğe girmesi ile vilayet ve liva merkezlerinde hükümet binaları yapılmaya başlanmıştır. İlerleyen süreçte bu resmi binalar arasına; adliye, telgrafhane-postane ve müze gibi farklı fonksiyonlu yapılar da eklenmiştir. Öncelikle yangınların zararlarını en aza indirmek için kâğıt yapı esasını getiren Ebniye Nizamnamesi ile başkentte başlayan mektep, banka, elçilikler ve iş yerleri gibi farklı tür yapılaşma örnekleri zamanla eyaletlere de taşınmıştır. Sayfiye evi de denilen yazlık köşk yapıları bu dönemde oldukça artmıştır. Örneğin İstanbul'un Tarabya, Kadıköy, Adalar gibi semtlerinde gayrimüslimler, Altunizade, Çamlıca, Kadıköy Göztepe yönünde de Osmanlı yönetici elitleri bu köşklere yaptırmışlardır¹⁴. Bu tür yapıların eyaletlerdeki temsilcilerinden biri de Trabzon Atatürk Köşkü'dür.

Görsel 1

*Trabzon Tarihi Kent yerleşim haritası ve Atatürk Köşkü lokasyonu*¹⁵

19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında, modern çağın getirdiği düz ve keskin hatlara karşı dağınık, kıvrak hareketli çizgileri öneren art nouveau üslubu, Osmanlı coğrafyasına da eş zamanlı olarak girmiştir. Burada art nouveaunun Brüksel/Paris-Nancy/Barcelona eksenli eğrisel ve çiçeksi (floreale) çizgi sitili değil, Viyana merkezli Orta Avrupa ülkelerinde geliştirilen geometrik konsepti tercih edilmiştir. Osmanlı coğrafyasında art nouveau sanatının Viyana eksenli gelişmesinde şüphesiz döneme iz bırakan yabancı mimarların etkisi oldukça büyüktür. Otto Wagner atölyesinde çalışmış olan Osmanlı saray mimarı Raimondo D'Arco bu mimarların en etkili olanıdır¹⁶. 19. yüzyıl sonu 20. yüzyıl başlarında başkentte art nouveau üslubuyla birçok yapı sanatı örneği ortaya koyan D'Arco, sorumluluğuna aldığı ülkenin imar işleri doğrultusunda Anadolu'ya da projeler çizmiştir.

¹³Murat Küçükuğurlu, Muzaffer Başkaya, *Sorularla Trabzon Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2019, s. 74.

¹⁴Ebru Salah, *Sayfiye to Banlieue: Suburban Landscape Around Anatolian Railways, From Mid-Nineteenth Century to the World War II*, Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 38.

¹⁵Fulya Üstün Demirkaya, S. Durmuş Öztürk, “15-16. Yüzyıl Trabzon’unda Fetih”, *Toplumsal Değişim ve Din İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10/3, 2021, s. 2876.

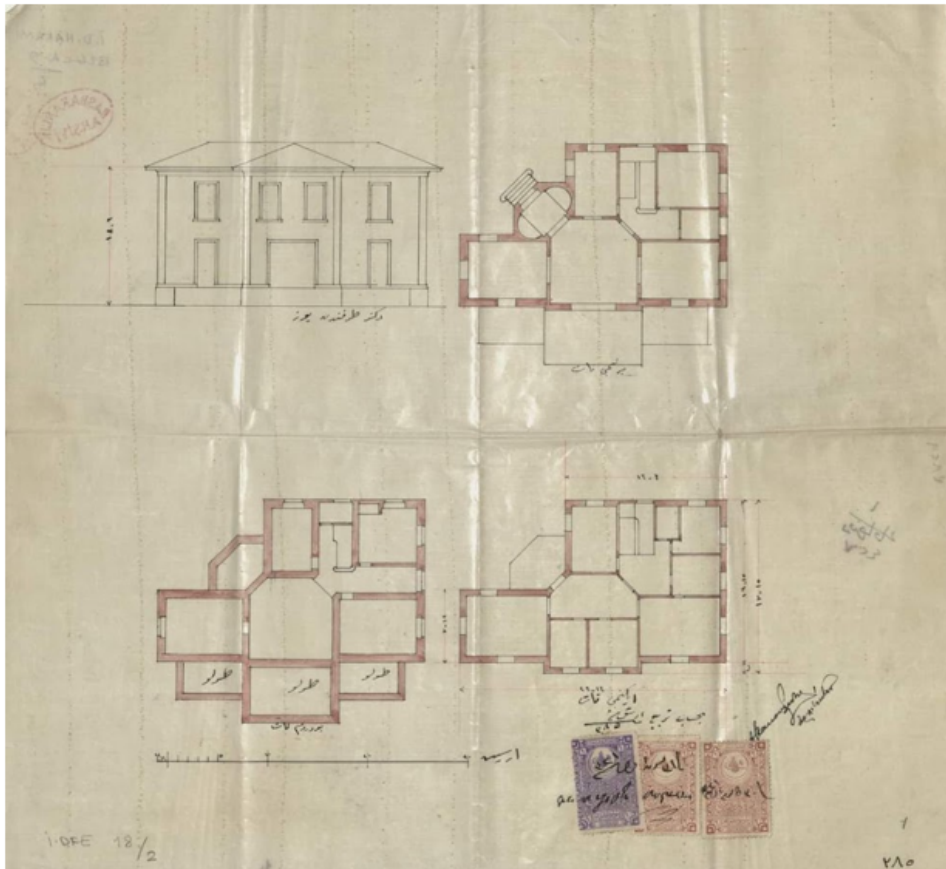
¹⁶Esra Halıcı, "XVIII-XX. Yüzyılda Osmanlı Sanat Ortamı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 69, Eylül 2020, s. 612.

1. Trabzon Atatürk Köşkü

Trabzon tarihi kent yerleşkesinin esas yapısını, Kuzgun Dere Vadisi ile Zağnos Paşa Vadisi arasında güneyde Bahçecik Mahallesi terasından başlayıp kuzeyde denizle sınırlanan alan oluşturmaktadır. Hisar olarak tanımlanan bu ana dokunun dışında tarihi kentin gelişimi, doğuda “Gavur Meydanı” etrafında büyüyen doğu varoşu ve batıda “Kavak/Kabak Meydanı” etrafında şekillenen batı varoşu ile devam etmiştir (G. 1). Atatürk Köşkü, batı varoşunun güneybatı yönünde, kent yerleşkesi rakımından 200 m yüksekteki Soğuksu Mahallesi'nde, Köşk Caddesi ile Ata Caddesi arasında, şehre hâkim bir tepe üzerinde, mülkiyeti tapu tescil kaydında mevcut büyükçe bir bahçe içerisinde yer almaktadır.

Görsel 2

1905 yılında Bâb-ı Âlî Dâire-i Sadaret makamından izin isteği dosyasına eklenen köşkün planı (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi Fon Kodu: İ.DFE. Dosya No: 18, Gömlek No: 2, s. 4).

2. Tarihçe

Atatürk Köşkü'nün yapılış tarihi ile ilgili çok değişik görüşler ileri sürülse de arşiv belgelerinden elde edilen malumat, yapının inşa tarihinin ve banisi isminin kesin olarak belirlenmesini sağlamıştır (Ek 1). Yayın-larda yapının inşa tarihi her ne kadar 1890'lı yıllar olarak genel kabul görse de 1 Ağustos 1321 Rumi tarihli arşiv belgesi, köşkün yapıldığı arazinin 1905 miladi yılında satın alındığını göstermektedir¹⁷. Aynı arşiv dosyası

¹⁷ Belgede köşk için satın alınan gayrimenkulün tanımlayıcı özellikleri açık bir şekilde belirtilmiştir. Tapu tescil evrakının aslına muvafık olarak düzenlenen belge suretinde: Trabzon Livası, Soğuksu Karyesi'nde otlak olarak kullanılan Arazi-i emiriye sınıfındaki arsanın altı dönüm olduğu ve Rusya Devleti tebaasından Çiloğlu Yorika'nın oğlu Yanika'dan 13000 lira bedel ile Kabayanidi oğulları Kostantin ve Elkobadi tarafından 1 Ağustos 1321 Rumi/14 Ağustos 1905 Miladi tarihinde satın alındığı yazılıdır. Bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Defter-i Hakani (İ.DFE), Dosya No: 18, Gömlek No: 2, s. 4.

içerisinde 31 Teşrin-i-evvel Sene 1321 Rumi tarihli (13 Kasım 1905 Miladi) bir diğer belgede ise Konstantin Kabayanidis ve kardeşinin satın aldıkları arazinin bir bölümünde ev inşa etmek için Bâb-ı Âlî Dâire-i Sadaret makamından izin istedikleri anlaşılmaktadır¹⁸ (Ek 2). Bu müracaat esnasında yapımı düşünülen evin plan çizimleri de istek dosyasına eklenmiştir (G. 2)¹⁹.

Görsel 3

Köşkün satın alındığı zaman üzerinde bulunan iki haneli ev, iki ahır, samanlık ve müstemilat yapıları²⁰. Köşkün inşasının tamamlandığı 1910 yılı görüntüsü.

Nitekim bu müracaat dosyası Şûrâ-yı Devlet'te görüşülmüş ve bazı şartlara bağlanarak izin için herhangi bir sakınca görülmemiştir. Kabayanidis ailesinin satın aldığı arsa, devlet tarafından şahıslara dağıtılan beytûlmâle mahsus arazi-i emiriyye cinsinden olduğu için inşa izni şartlı olarak verilmiştir²¹. Dosya daha sonra sadaret makamının ve başkalem dairesinin onayı ile Sultan II. Abdulhamid'e gitmiş ve 1 Temmuz 1906'da tasdik edilerek tamamlanmıştır (Ek 3)²².

Bu belgelere dayanılarak Atatürk Köşkü'nün, 1906 yılından sonra yapılmaya başlandığı ve 1910 yılında tamamlandığı, eski fotoğraflarından belirlenebilmektedir (G. 3).

Köşk inşa edildiği yıldan Birinci Dünya Savaşı yıllarına kadar Kabayanidis ailesi tarafından sayfiye evi olarak kullanılmıştır. 1914-1916 yıllarında siyasetin karışık olması nedeniyle çoğu zaman kapalı kalan köşk, 1916 yılında Rusların Trabzon'u işgali ile birlikte yeniden etkin olarak kullanılmaya başlanmıştır. 1917 yılında Ruslar Trabzon'dan çekildiklerinde köşkün sahipleri de aileleri ile birlikte burayı terk etmeye başlamışlardır. Kabayanidis ailesi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında sıkıntılı ekonomik duruma düşse de faaliyetlerine bir

¹⁸Defteri Hakani Nezaretine verilen ev yapım izin istek evrakı, "Hamidiye Hicaz Demiryolu İdare-i Maliyesi Nezareti Mesâlih-i Zatiye ve İmtiyazlara Mütteallik Olarak Şûrâ-yı Devlet'den Verilecek Mazbatalara Mahsus Varaka" başlığı ile Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesine aşağıdaki ifadelerle havale edilmiştir. "Trabzon vilayetine merbut Soğuksu karyesinde ba-tapu (tapu ile) mutasarrıf oldukları altı dönüm arazinin terbi'an (çepe çevre olarak) üç yüz seksen beş zira mahalline bir bab hane inşa ve mütebaki (kalan) mahalli ziraat edeceklerinden bahisle ruhsat itası hakkında Rusya devleti tebaasından Kostantin ve Elkobadi Kayapanidi tarafından istid'a olunduğu beyanıyla icra-yı icabına dair vilayet müşarun-ileyha meclis idaresinden varid olan (gelen) mazbata ve evrak-ı müteferriasının leffiyile (eklerinin gönderilmesiyle) istizan-ı (yapılacak) muameleyi mutazammın defter-i hakani nezaretinin 19 Muharrem Sene (1)324 (15 Mart 1906) tarih ve üç numaralı tezkeresi 24 Muharrem Sene (1)324 (20 Mart 1906) tarihinde Şûrâ-yı Devlet 'a havale buyurulmağla Maliye Dairesine kıraat olundu." Bkz. Murat Dursun Tosun, "Trabzon'da 1906 Tarihli Bir Ev Yapım İzin Talebi", (Çevrimiçi), <https://muratdursuntosun.wordpress.com/about/>, 10 Ekim 2023.

¹⁹Ev yapım isteği için müracaat dosyasına eklenen planda, bodrum, zemin ve üst kat planları ile cephe çizimi mevcuttur.

²⁰Bu binalar, köşkün inşa edilmesinin ardından müstemilat olarak kullanılmış ve sonrasında da uzun yıllar boyunca Trabzon Valisi'nin şoförlüğünü yapan memurlara tahsis edilmiştir. 1955 yılı restorasyonu sırasında yığma bina yıkılmış, cam sera ise 1958 yılında Tabakhane Belediye Bahçesi'ne taşınmış ve daha sonra oradan da kaldırılmıştır. Bkz. Fatih Erol, "Soğuksu'nun Yıldızı: Atatürk Köşkü", (Çevrimiçi), <https://www.takagazete.com.tr/soguksunun-yildizi-ataturk-kosku>, 07.10.2023.

²¹"Meallerine nazaran arazi-i emiriyeden olarak müsted'a-i muma-ileyhmanın uhde-i tasarruflarında bulunduğu kayden nümayan olan (anlaşılan) arazi-i mezkûre üzerine ebniye (bina) inşasında bir gûna mahzur olmadığı ve kıymet-i mevzuasına nisbeten senevi on buçuk kuruş bedel-i öşre rabtı lazım geleceği anlaşılmış olduğundan inşa olunacak mezkûr hanenin vakten mine'l-evkat bir suret-i memnu'ada istimal olunmayacağını (yasak bir surette kullanılmayacağını) mutazammın (kapsayan) mukavelat muharreliğinden (yazıcılığından) musaddak (onaylı) olarak müsted'i yedinden sened ahz olunduktan sonra mezkûr'l-mikdar bedel-i öşr tahsis edilmek ve mütebaki (kalan) mahallî kemakân (eskiden olduğu gibi) ziraat olunmak şartıyla ruhsat-ı matlubenin itası (istenilen ruhsatın verilmesi) hususunun nezaret-i müşarün ileyhaya havalesi tezekkür (zikredilmiş) ve haritasıyla sened-i hakani (tapu) sureti leffen (ekte) takdim kılındı. Ol babda emr u ferman hazret-i men-lehü'l-emrindir. Fi 27 Rebiü'l-ewvel Sene 1324 ve fi 8 Mayıs Sene 1322 (21 Mayıs 1906) Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi Reisi ve Azalar." Bkz. Ek 2; BOA, İ.DFE, 18/2, s. 5.

²²Haziran 1906 tarihinde Sadrazam Ferid Paşa, Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi'nin yazısına atıfta bulunarak istek dosyasını imzalamış ve Başkalem Dairesi'ne göndermiştir. Başkalem Tahsin Paşa'da dosyayı paraf ederek Sultan II. Abdulhamid'e sunmuştur. 1 Temmuz 1906 tarihinde istek dosyası onaylanarak köşkün yapımına izin verilmiştir. Bkz. BOA, İ.DFE, 18/2, s. 5.

süre devam etmiş, Eylül 1915'ten itibaren uygulanmaya başlanan Emval-i Metruke kanunu çerçevesinde 1919 yılında ailenin malları üzerine ihtiyati tedbir konulmuş ve nakdi varlığı da Dâhiliye Vekâleti namına Ziraat Bankası'na aktarılmıştır²³. Daha sonra mülkiyeti Türk maliyesine aktarılan köşk, 1923 yılında imzalanan Lozan Anlaşması Mübadele maddelerine istinaden hazineye devredilmiştir. Birçok kaynakta, Gazi Mustafa Kemal eşi Latife Hanım ile birlikte 15 Eylül 1924 tarihinde Trabzon'u ziyaretlerinde Soğuksu tarafına gittikleri ve köşkü çok beğendikleri, burada çok mutlu zamanlar geçirdikleri ifade edilse²⁴ de bazı kaynaklarda bu durum tartışmalı olarak ele alınır²⁵. Mustafa Reşit Tarakçıoğlu hatıratında, 1926 yılında İzmir'de vuku bulan suikast girişimi sonrasında Trabzon halkı tarafından Gazi Mustafa Kemal'e destek vermek için 26 Haziran 1926 yılında Trabzon Meydan Parkı'nda bir miting yapıldığını akabinde de oluşturulan heyet tarafından köşkün Gazi'ye hediye edilme kararının alındığından bahseder²⁶. Bu aktarımdan Gazi'nin 1924 yılı Trabzon ziyareti sırasında köşke uğramış olduğu ve köşkü sevdiği, Trabzon heyetinin de bu durumu bildiği için başka bir yapıyı değil köşkü Gazi'ye hediye etme kararı aldığı çıkarsaması yapılabilir.

Görsel 4

Atatürk'ün Trabzon'da kaldığı köşkün veranda balkonundaki görüntüsü (1937).

Mustafa Kemal Atatürk, 27 Kasım 1930 tarihindeki ikinci Trabzon gezisinde de köşke uğramış ve burasını çok sevdiğini belli etmiştir²⁷. Köşk 1930 yılında Trabzon Özel İdaresi tarafından Trabzon Belediyesi mülkü olarak tescil edilmiştir²⁸. 1926 yılında Trabzon Vilayet Heyeti'nin aldığı kararla Atatürk'e hediye edilmek istenen köşk, resmi olarak, İl Daimi Encümeni'nin 18 Mayıs 1931 tarihinde aldığı kararla Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne "temlik" edilmiştir²⁹. Atatürk, 10 Haziran 1937 tarihinde Trabzon'a üçüncü gelişinde Trabzon halkı tarafından kendisine hediye edilen köşkte ikamet etmiştir. Burada Üçüncü Umum Müfettiş Tahsin Uzer tarafından tertiplenen ve çevre illerin üst düzey heyetlerinin de katıldığı bir dizi program düzenlenmiştir. Atatürk, 10-11 Haziran 1937 tarihinde ortaya çıkan Dersim İsyanını ikamet ettiği

²³Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 272-0-0-10/1-6-2 (Emval-i metruke parası olarak Dahiliye Vekaleti namına Ziraat Bankası'na yatırılan meblağın, Trabzon Vilayeti'nce iadesinin istendiği hakkında). Bu arşiv belgesi durumu çok net olarak açıklamaktadır. Bu belgede: 04.10.1919 tarihinde Trabzon Vilayeti tarafından, Emval-i Metruke parası olarak Dâhiliye Vekâleti namına Ziraat Bankası'na yatırılan meblağın şehre iadesinin istendiği görülmektedir. Nitekim aynı dosya numaralı ve 06.10.1919 tarih 1-6-4 sıra ve sayfa numaralı belge de de iki gün sonra bu paranın Trabzon Vilayeti Ziraat Bankası şubesine iade edildiği anlaşılmaktadır.

²⁴Atatürk Ansiklopedisindeki ilgili maddede 15 Eylül 1924 yılında köşke uğradıkları ve ertesi günün akşamında da Belediye Başkanı Hüseyin Kazaz'ın köşkün zemin katında Gazi ve eşi Latife Hanım'ın onuruna bir yemek verdiği aktarılmaktadır. Bkz. Zehra Arslan, Mehmet Okur, "Trabzon Atatürk Köşkü", (Çevrimiçi), <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>, 08 Ekim 2023; Veysel Usta, *Atatürk ve Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon, 2011, s. 309.

²⁵G. Kamil Birlik, "Trabzon Atatürk Köşkü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 2016, s. 58.

²⁶Hikmet Öksüz ve Veysel Usta, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi*, Serander Yayınları, Trabzon, 2008, s. 203.

²⁷Zehra Arslan, "Atatürk'ün Trabzon'a Yaptığı Ziyaretler ve Bunların Trabzon Kamuoyundaki Algısı", *Atatürk Haftası Armağanı, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Yayını*, Ankara, 2016, s. 76.

²⁸Trabzon Belediyesi Meclis Zabıtnamesi, 13.02.1932 tarih zabıt hülâsası, yedinci inikat, birinci celsesinde tutulan meclis zabıtname tutanağı bu durumu çok açık bir anlatımla ortaya koymaktadır. Bu belgede, 1930 meclis zabıtnamesine atıf yapılarak; savaş öncesinde Trabzon su isaliye hattı için halktan toplanılan büyük miktardaki nakit paranın aileye ait olan Kabayani Bankasına yatırıldığı, savaş sonrasında bu meblağın alınmadığı, bundan ötürü de Kabayani mülklerinin tamamının Trabzon Belediye'sine mülkiyet tapu aktarımı ile birlikte haciz edildiği detaylarıyla anlatılmaktadır.

²⁹Veysel Usta, *Atatürk ve Trabzon*, s. 310.

köşkten yönetmiştir³⁰. Ayrıca Atatürk, 11 Haziran 1937 gecesinde bütün mal varlığını Türk Ulusuna armağan etme kararını köşkte almış ve hazırlattığı mal varlığı listesi ile birlikte gereğinin yapılması için Ankara'ya göndermiştir³¹. Atatürk'ün kendisinin yazdırdığı bu mal varlığı listesinde Trabzon Atatürk Köşk'ü unutulmuş ve yazılmamıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra köşk, 7 Aralık 1938 tarihinde Ankara Asliye Hukuk Hâkimliği kararıyla yasal varisi kardeşi Makbule Boysan'a tapu tescili yoluyla nakledilmiştir³². 1939 yılında Üçüncü Umum Müfettişi Tahsin Uzer her ne kadar köşkü halkın ziyaretine açık resmi olmayan bir müze haline getirmiş olsa da Makbule Boysan'ın ihtirazını kabul eden mahkeme uygulamayı durdurmuştur. Makbule Boysan tarafından satılığa çıkarılan köşk, Trabzon Belediyesi tarafından 6 Nisan 1943 tarihinde satın alınarak aynı yıl içerisinde müzeye dönüştürülmüştür³³. 1943-1955 yılları arasında müze işlevinin yanı sıra Trabzon'a gelen önemli devlet erkânının ağırlandığı mekân olarak da kullanılmıştır.

Atatürk Köşkü, 1955 yılında başlanılan ve 1963 yılında tamamlanan restorasyon çalışmalarından sonra 1964 yılında müze olarak işlevine devam etmiştir. Uzun süren bu restorasyon esnasında istenmeyen uygulamaların yapıldığı daha sonraki raspa çalışmalarında tecrübe edilmiştir. Bu tarihten sonra küçük çaplı onarım ve bazı muhdes eklemelerle 21. yüzyıla taşınan Atatürk Köşkü, 2005 yılında ilkinde olduğu gibi bilimsellikten uzak bazı uygulamaların da tekrar edildiği yeni bir restorasyon daha geçirmiştir. Köşk, son olarak 2022'nin son aylarında başlanan ve yaklaşık bir yıl süren kapsamlı ve nitelikli restorasyonu sonrasında 29 Ekim 2023 tarihinde işlevine uygun olarak Cumhuriyet Resepsiyonu ile tekrar ziyarete açılmıştır.

Köşkün banisi, yukarıda tanımlanan arşiv belgelerinden de anlaşılacağı üzere (Ek 1, 2), Trabzon'un yerlilerinden Rum asıllı ve Rus vatandaşı, büyük tüccar Konstantin Kabayanidis³⁴ ve ailesidir. Köşkün inşaa tarihi ve banisi yanında mimarının kim olduğuyla ilgili de değişik isimler dile getirilmiştir. Araştırmalar esnasında Atina Devlet Kütüphanesi'nde, Alexader Kakulidis'in hayatını ve eserlerini konu edinen biyografi kitabında "Villa Kapagiannidis" olarak kaydedilen yapının Atatürk Köşkü olduğu tespit edilmiştir (Ek 4). Atatürk Köşkü'nün mimarı; Trabzon'da Kanuni Anadolu Lisesi, Kostaki Konağı, Eski İş Bankası Binası, Eski PTT Binası'nın mimarı olan Alexander Kakulidis'tir. Trabzon Sineması'nın proje müellifi olarak da düşünülen Raimondo D'Aranco³⁵, Atatürk Köşkü proje müellifi olarak da önerilmelidir³⁶.

³⁰Atatürk, Dersim İsyanı sırasında bulunduğu Trabzon Atatürk Köşkü'nde, isyanın bastırılması için gerekli tedbir ve hareketin nasıl olması gerektiğini bir harita üzerinde çeşitli işaretlemeler de yaparak çalışmıştır. Bu harita günümüzde Trabzon Atatürk Köşkü'nde ziyaretçilere açık olarak sergilenmektedir.

³¹M. Küçükşuurlu ve M. Başkaya, *Sorularla Trabzon...*, s. 70.

³²G. Kamil Birlik, "Makbule Atadan'ın Mustafa Kemal Atatürk'ün Mirasına Yaklaşımı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31/ 92, 2015, s. 89.

³³G. Kamil Birlik, "Trabzon Atatürk Köşkü", s. 66.

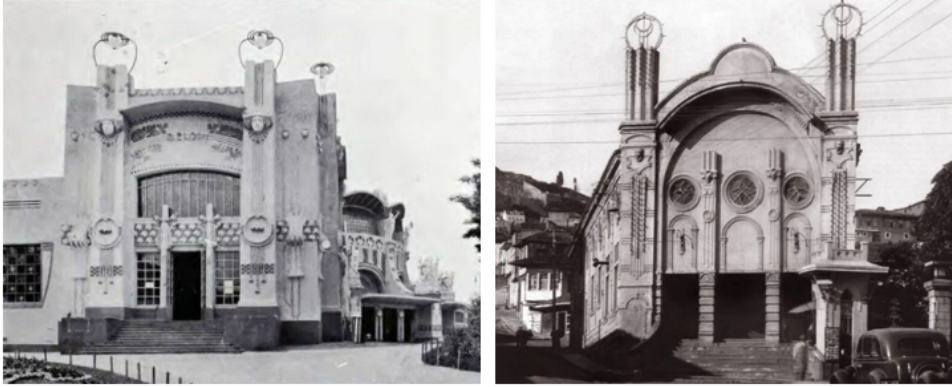
³⁴Konstantin Kabayanidis/Kostas Kapagiannidis (Κωνσταντίνος Καπαγιαννίδης) (1868-1915): Trabzon'un yerli Rum halkından olan tüccar Grigoris Kapagiannidis (1836-1907?) ile Domna Amiroglu (1843-1935) çiftinin ikinci çocukları olan Konstantin Kabayanidis, 1868 yılında Trabzon'da doğmuştur. Konstantin Kabayanidis'in doğduğu zaman babası işletmekte olduğu küçük toptancı iş yerini çoktan büyük bir şirket haline getirmeyi başarmıştı. 20. yüzyılın başlarında şirketin idaresini eline alan Konstantin Kabayanidis, babası ve kardeşi ile birlikte 1904 yılında Kapagiannidis Bankası'nı (Trabzon Eski PTT binası) kurdu. Uluslararası deniz ticaretine de dâhil olan Konstantin Kabayanidis Trabzon kent merkezinde birçok imar faaliyetlerinde de bulunmuştur. Rum uyruğunun yanında Rus vatandaşı olmasının da kolaylaştırdığı ithalat ve ihracat ticareti sayesinde dünyanın farklı ülkelerinden inşa malzemesi getirebilmiştir. Birinci Dünya Harbi yıllarında sıkıntılı bir sürece giren Kabayanidis 1915 yılında yaşamını yitirmiştir.

³⁵Veysel Usta, Ö. İskender Tuluk, *Başlangıçtan Halkevlerine Trabzon'da Tiyatro*, Serander Yayınları, Trabzon, 2017, s. 209.

³⁶Trabzon Sinema'sı 1910 yılında "Meydanın" güneydoğusunda art nouveau üslubu ile inşa edilmiş ve 1958 yılında yol yapım çalışmaları nedeniyle yıkılmıştır. Trabzon Sinema binasının Raimondo D'Aranco'nun İtalya/Torino Dekoratif Sanatlar Uluslararası Sergisi için hazırlanan ülke pavyonları projesinin Belçika pavyonu ile hem yapısal düzenleme hem de giriş cephelerinin şaşırtıcı benzerliği her ne kadar ünlü İtalyan mimarı hatırlatsa da kendisinin Trabzon'a geldiğine dair hiçbir iz yoktur. Bu nedenle yapının proje müellifi olarak D'Aranco kabul edilse bile yürütücü mimar olmadığı anlaşılmaktadır. Trabzon'da birçok yapının mimarı olan Alexander Kakulidis ile D'Aranco Avusturya Viyana'da ünlü art nouveau mimarı Otto Wagner Atölyesi'nde beraber eğitim görmüşlerdir. Bu bağlantıdan yola çıkarak hem Atatürk Köşkü'nün hem de Trabzon Sinema Binası'nın proje müellifi olarak D'Aranco, her iki yapının yürütücü mimarı olarak da Alexander Kakulidis kabul edilebilir.

Görsel 5

R. D'Aranco tarafından 1902 yılında tasarlanan Torino/Internazionale Esposizione ve Trabzon Sinema Binası (1910).

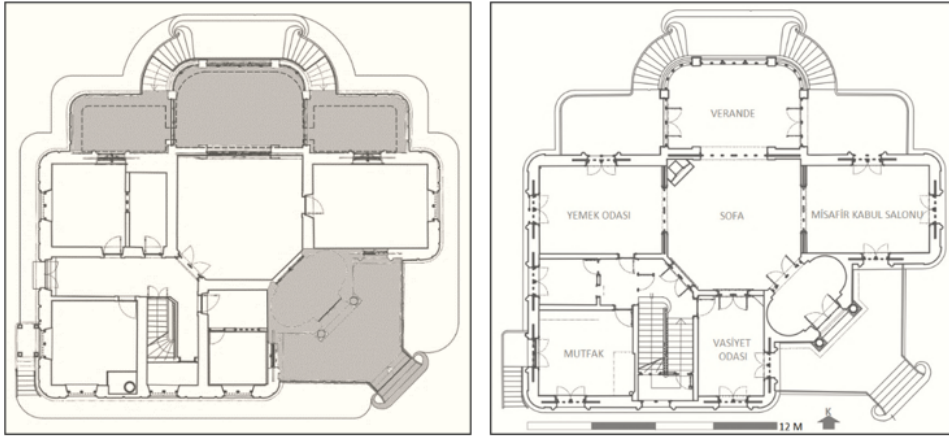

3. Plan ve Mimari Özellikleri

Atatürk Köşkü, büyük bir bahçe içerisinde 360 metre kareye yakın bir alan üzerine bodrum ve zemin üstü iki kat olarak inşa edilmiştir. Veranda bölümü ayrı tutulursa yapı doğu yönündeki giriş holünün köşegenden içeri çekilmesi ile bozulmuş, doğu batı uzantılı düzgün olmayan dikdörtgen biçiminde tasarlanmıştır. Bu ana kütle, kuzey yönüne çift yönlü oval merdivenlerle çıkılan yandaki iki terasın ortasına veranda bölümü eklenerek tasarım tamamlanmıştır. Orta sofalı ev tasarımı gösteren yapıdaki veranda ve doğu giriş holünün biçimsel eğrilmeleri ve kütsel çıkıntılar, köşkün ana inşa üslubu art nouveau'nun plana yansımaları olarak değerlendirilmelidir.

Görsel 6

Atatürk Köşkü bodrum ve zemin kat planları (Hacıabdullahoğlu Restorasyon'dan işlenerek).

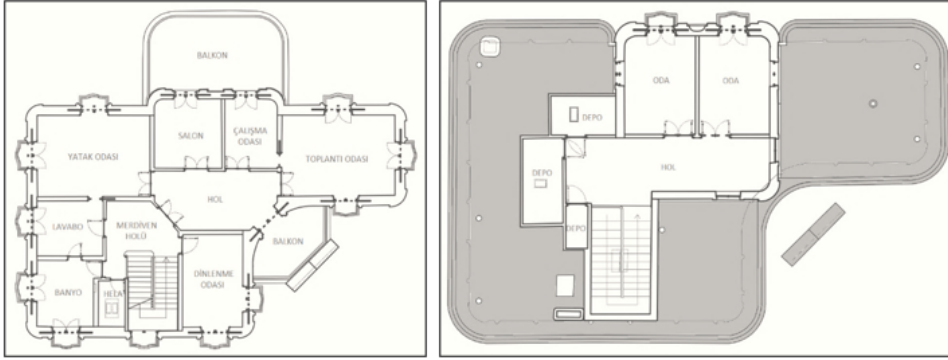

Zemin katın güney cephesi ortasında yer alan çift yönlü yarı döner merdiven ve batı cephesine açılan servis kapısı ile erişim sağlanan bodrum katı, beş bağımsız mekâna bölünmüştür. Batı yöne açılan servis kapısı bodrum katın giriş holüne açılmaktadır. Giriş holünün kuzeyinde birbirine bağlantılı yönetim odası ve arşiv odası, güney tarafında da mutfak ve merdiven daresi yer almaktadır. Merdivenin doğusuna yerleştirilen hamam, soğukluk ve sıcaklık birimlerini de içeren teşekküllü bir yapıya sahiptir. Giriş holünün doğu uç kısmına bağlanmış olan sofa işlevli büyük mekân tesisat odası, buranın doğusundaki bağımsız birim de depo olarak kullanılmıştır. Bağımsız mekânları dışarıya bağlayan giriş altı tepeli pencereleri arşiv odası ile sofada yoktur. Bodrum katına açılmayan veranda ve doğu giriş holünün alt kısmında, zemin katın döşeme altından inilen kapalı alanlar, sarnıç ve sığınak olarak değerlendirilmiş olmalıdır.

Doğu yöne bakan ana giriş kapısı ve kuzey taraftaki veranda bölümünden erişilen zemin kat, orta sofalı ev planı düzenine sahiptir. Oval giriş holüne açılan orta sofa geleneksel Türk evi konak yapılarında olduğu gibi dağılım mekânı olarak düşünülmüş ve diğer birimler buranın etrafına dizilmiştir. Sofanın doğusunda üç yöne pencere açıklığı olan misafir kabul salonu, veranda terası ve giriş holünün içeri çekilmesi nedeniyle ana kütlede dışarı çıkıntı yapmış gibi görülmektedir. Sofanın kuzeyinde veranda bölümü, batısında da dışarıya iki yöne açılan pencerelerle bağlı yemek odası konumlandırılmıştır. Sofanın güneyinde iki pencere ile aydınlatılan çift girişli vasiyet odası oldukça ferahdır. Vasiyet odasının batı yanında köşkün merdiven dairesi, merdivenin batısında da mutfak holü, mutfak servis alanı ve mutfak bölümlerinden oluşan birimler yer almaktadır.

Görsel 7

Atatürk Köşkü birinci ve çatı katı planları (Hacıabdullahoğlu Restorasyon).

Orta sahanlıklı çift yönlü merdiven ile çıkılan birinci katın güneybatı köşesi, merdiven holüyle diğer birimlerden soyutlanmış tuvalet, banyo ve lavabodan oluşan temizlik bölümlerini ihtiva etmektedir. Merdivenin doğusunda yer alan dinlenme odası, birinci kat orta holünün güney tarafını biçimlendirmektedir. Esas yapıda doğu giriş kapısının tacı mesabesindeki üçgen alınlığın korkuluk demirlerine yaslandığı düzgün olmayan çokgen balkon, oldukça büyüktür. Orta holün doğusundaki toplantı odası, batı yöndeki yatak odasının simetriği biçimindedir. Orta holün kuzeyine kalan salon ve çalışma odası haricindeki mekânlar dışarıya, çıkıntılı düzgün geometrisi olmayan Fransız balkonları ile açılmaktadır.

Görsel 8

Atatürk Köşkü doğu giriş cephesi; kuzeye bakan frontal cephe ve art nouveau kemer detayı.

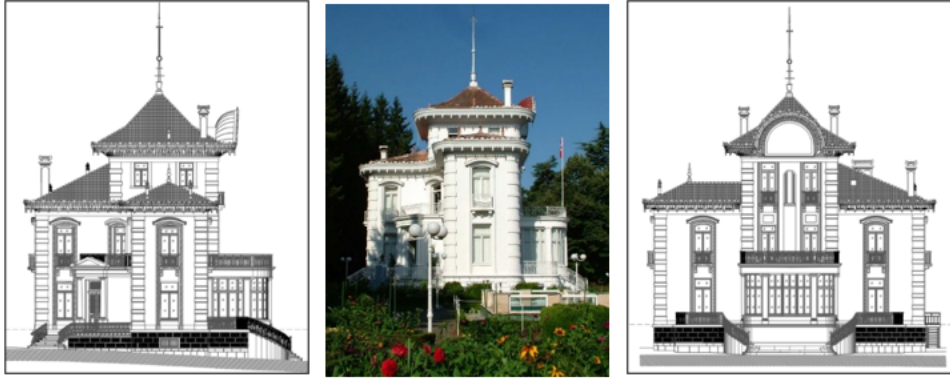
Köşkün teras ya da çatı katı olarak da bilinen ikinci katı, merdivenle erişilen orta hol ve bu holün kuzeyinde yer alan iki odadan ibarettir. Teras katı orta holünün batı yönünde yüksek eğimli çatının altında ortaya çıkan mekânlar depo olarak değerlendirilmiştir. Katlar arasında eksiltelen mekânların oluşturduğu kademeli üst örtü son katta eğimli ya da dört omuzlu çatı ile tamamlanmıştır.

Atatürk Köşkü'nde kullanılan malzeme ve inşaa teknikleri, kütle kompozisyonunda birlenen yapı elemanlarının biçimlenişini belirleyen unsurların başında gelmektedir. Köşkün ana yapı malzemesi, kesme/moloz taş, yığma tuğla ve ahşaptır. Bina taşıyıcı sistemi yığma inşaa tekniği ile yapılmıştır. Bağlayıcı olarak kullanılan kireç esaslı harca, elek altı kara kum agregası ve keten kıtığının katıldığı son restorasyon raspası esnasında

tecrübe edilmiştir. 2,60 m yüksekliğindeki bodrum katın 50-65 cm kalınlığındaki beden duvarları, açıklık çerçeveleri ile oval köşeler kesme taş, 20-55 cm kalınlığındaki kat beden duvarları sıva kaplamalı moloz taş, 15-30 cm kalınlığındaki iç duvarlar ise zemin katta yığma tuğla, üst katlarda da bağdadi teknik ve malzeme ile inşa edilmiştir. Zemin kat 4,59 m, birinci kat 4,54 m ve çatı katı 3,98 m yükseklikleriyle ferah mekânlar sağlamanın yanında volta tavan tekniğiyle yapılmış örtü sistemi, dekoratif alçı süslemelere de imkân sağlamıştır. Çatı katında yer alan depoların tavanları ahşap çıtakâri kaplamalıdır. Köşkün bahçe yol ağı taş, zeminler karo mozaik/karosiman ve ahşap parke, balkonlar dökme mozaik, ıslak zemin duvarları seramik döşeme ile kaplanmıştır. Katlar arası bağlantı, prestilli, damla korkuluklu nitelikli usta işçilikli ahşap merdivenle sağlanmaktadır. Zeminden çatı ana mahyasına 17 m yüksekliğe erişen köşkün kırma çatısı Marsilya kiremidi ile kaplanmıştır. Ayrıca köşkün subasman üstünden çatıya kadar bütün cephelerinin beyaz boya ile orijinal yapısında da kaplandığı 1910'lu yıllara ait görsellerden anlaşılmaktadır (G. 3).

Görsel 9

Atatürk Köşkü doğu giriş cephesi; kuzeye bakan frontal cephe ve art nouveau kemer detayı. Atatürk Köşkü doğu cephe çizimi ve görüntüsü; frontal cephe çizimi (Hacıabdullahoğlu Restorasyon).

Atatürk Köşkü'nün inşa edildiği sanat akımı art nouveau üslubunu karakterize eden asıl düzenlemeler, cephelerde dikkati çeker. Köşkün kütle kompozisyonunda izlenen; ovalleştirilmeler/eliptik biçimlenmeler, kademelenme, iç ve dış büyüklük, yatay-dikey tezatlığı, açık ve kapalı alan karşıtlığı, devinim ve anlık hareketlenmeler tercih edilen art nouveaunun cephe ayrıntılarında beliren üslup uygulamalarıdır. Köşkün frontal yüzü olarak düzenlenen kuzey cephesi, verandayı saran eliptik merdivenleri, ana kütlede dışa taşırılmış verandası, neogotikten devşirilen ani yükselim çizgilerine sahip kademeli teras katı ve nihayet art nouveau üslubuyla karakterize olmuş beşik kemer yayıyla paralel ilişkili ilginç sundurma kemeri ile tanımlanan üslup düzenin somutlaşmış görüntüsünü içermektedir. Cepheyi zemin ile katlardan ayıran 1 metre yüksekliğindeki subasman, büyük ve koyu renkli düzgün yontulmuş taşlarla bosajlı örgü tekniğinde köşeleri yuvarlaklaştırılarak keskin geometrileri bozulmuş düzenle bu duruma ilk uydurulan kısımdır. Zemin ve birinci kat, neoklasik üslubun kat silmeleriyle ayrılan belirteçlerinden uzak, iç mekân kurgusunun dışa yansıtılması kaygısını gütmeyen art nouveau cephesinin reprezentatif düzenlemesine sahiptir. Eliptik veranda merdivenleri ile başlayan biçimsel şekil bozulmaları, Fransız balkonlarının dalgali hatları ve korkuluk demirlerinin girift motifleri ile desteklenmektedir. Pencere çerçeveleri çevreleyen düşey hatlı çizgisel şeritler, cephe satırlarından içeri çekilerek yalınlığa karşı sürekli hareket tercihinin ortaya koyarken açıklıkların yay biçimindeki taşları da seri üretimin aksine yerinde müdahaleleri benimseyen el işçiliğinin önemine gönderme yapmaktadır. Veranda teras kat pencereleri ortasına yerleştirilen yuvarlak kemerli kör nişin, cepheye kattığı devinim etkisinin yanında üstteki art nouveau kemerini işaret edişi de dikkatlerden kaçmamaktadır. Frontal cephenin tacı durumundaki beşik tonoz yaylı sundurma kemeri, art nouveau üslubunun en belirgin göstergesidir. Geniş çatı saçağının üç kademeli damlalık dizimi, işlevinin yanı sıra cephelerin kontrast oluşumlarına katıl-

maktadır. Tüteklik baca ve şapkaları, neogotik etkili yükselim çizgisi biçimleri ve detaylarıyla bu duruma iştirak etmektedir.

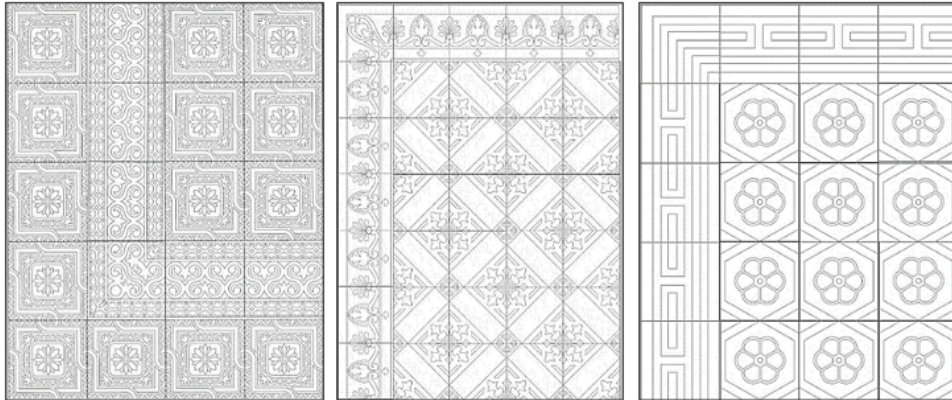
Bahçe kapısından itibaren tabanı taş kaplı, prekast korkuluklarla sınırlı geçiş yolu ile bağlanan doğu giriş kapısı, mermer kaplı ovalleştirilen rıhtlardan müteşekkil merdivenle erişilen dışa taşkın çokgen biçimli ve üçgen alınlıklı yapıdadır. Yapının ana kütlelerinin tamamına yansıyan dik açılı kesişme köşegenleri, bu cephede de gönye başlarında yay biçimi alarak keskin hatlardan kurtulmuştur. Cephenin kütsel girinti ve çıkıntılarındaki kolay çözünemezlik durumuna; açıklık, saçak, örtü ve diğer ayrıntılarla öteki cepheler de eşlik etmektedir.

4. Süsleme

Atatürk Köşkü'nün dış cephelerinde, forumların biçimleriyle oynanarak elde edilen hareket ve estetik, iç mekândaki süsleme programına da yansıtılmıştır. Köşkün bağımsız birimlerinin taban döşemelerinde karo mozaik, ıslak zemin duvarlarında seramik, tavanlarında alçı ve doğrama, camlarında da yüzey aşındırma tekniği ile yapılan vitray bezeme unsurları ağırlıklıdır. Zemin kat orta salon, merdiven holü ve veranda tabanı karo mozaikleri, antrolak düğümleriyle kasetli çerçeve içerisinde sarı renk tonlarının hâkim olduğu zemin üzerine mavi gülbezek motiflidir. Zemin kat misafir odasını kaplayan karo mozaiklerde de mavi ton ağırlıklı, iç içe geçmiş baklava dilimli ve stilize bitkisel motifleri kare çerçeve içerisine alınarak bezenmiştir. Vasiyet odasında gri yuvarlak desen içerisine yerleştirilen kahve tonlu dört kollu yıldızlar ve stilize bitki motifleri büyük daireler içerisine alınmıştır. İki geçme eliptik içerisine alınan gri ve kahve tonlu yemek odası karo mozaikleri, iki yönlü ve yürek biçimlidir. Bodrum katın hamam soğukluğunun tabanını da kaplayan diğer bir tür karo mozaik deseni mutfak bölümünde kullanılmıştır. Altıgen içerisine yerleştirilen dilimli gülbezek motiflerinden oluşan bu bölümde de hâkim renk gri ve kahve tonlarıdır (G. 10, 14). Birinci kat banyo ve tuvaletin zemini ile pencere açıklığına kadarki duvar yüzeyleri beyaz renkli kare sade seramiklerle kaplanmıştır. Zemin kat mutfak lavabosunun bulunduğu tezgâhın muhtelif yerleri, diğerlerinden daha büyük ve kırmızı renkli seramikler ile kaplanmıştır.

Görsel 10

Zemin kat sofa, yemek odası ve mutfak bölümünün taban karo mozaik çizimleri (Hacıabdullahoğlu Restorasyon).

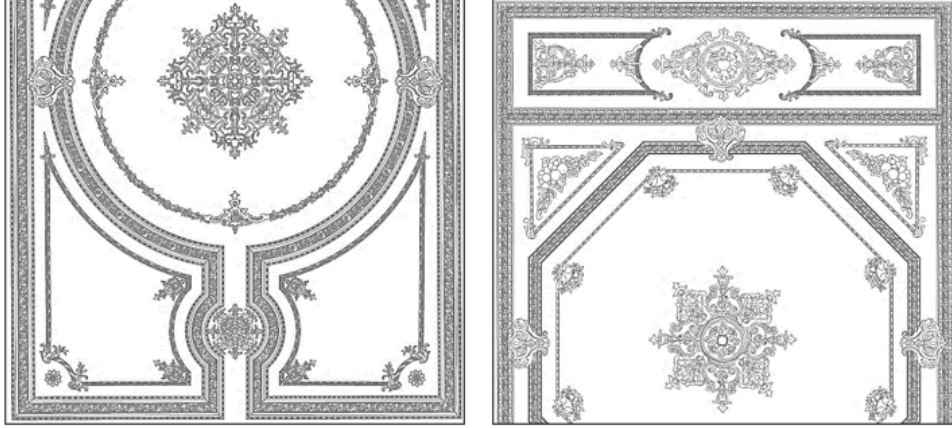

Atatürk Köşkü'nün volta tavanlarına tutturulan alçı panoların tavan aynaları yine alçı malzeme ile plastik etkili orijinal süslemelere sahiptir. Her odanın tavanında değişen desen zenginliği, batılılaşma dönemi süsleme programı bitkisel motif üst başlığında toplanmaktadır. Tavan pervazlarından başlayan "S" ve "C" kıvrımlı dolama dal ve tırtıklı yapraklar, geometrik motiflerle birleştirilerek tavan aynasının gönye başlarında daha yüksek plastik etkiye kavuşur. Çoğunlukla çiçek motifi sarmalı biçiminde bir su yolu ile çevrelenen tavan aynası, özünde çelenk motifinin detaylarından oluşmaktadır. Yuvarlak ya da dikdörtgen çerçeve içerisine

alınan tavan göbeklerinin farklı kar taneleri biçimlenişleri, art nouveau'nun doğa ile bütünleşik görünme özelliğine bir göndermedir (G. 10, 11). Tavan süslemelerinde seçmeci bir üslupla reprezentatif bağlantılar kurularak çiçek demeti, vazo çiçeği, akant yaprağı, kıvrık ve dolama dal, dalga hatlı yaprak kurdele, yarım küre, kabara, baklava dilimi ve farklı biçimli gülbezek motifleri işlenmiştir.

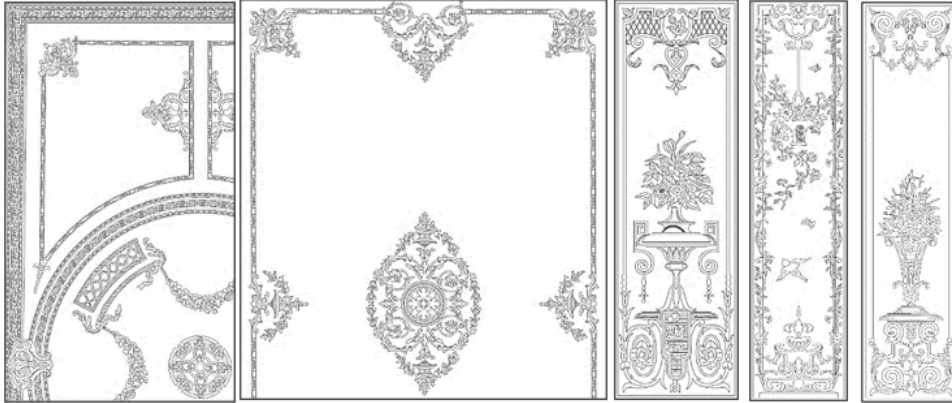
Görsel 11

Zemin kat sofa ve yemek odası tavan alçı süsleme çizimleri (Hacıabdullahoğlu Restorasyon).

Görsel 12

Zemin kat veranda ve vasiyet odası tavan alçı süslemeleri; iç mekân oda kapıları vitray süsleme çizimleri (Hacıabdullahoğlu Restorasyon).

Köşkün art nouveau üslubuna uygun bir diğer süsleme türü de iç mekânın kapı kanatlarındaki camlar üzerine yapılan yüzey aşındırma teknikli vitray tezyindir. Stilize bitki motiflerinden oluşan bu süsleme, şemse deseni ve vazo çiçeği biçimindedir. Volütlü çizgileriyle dikkat çeken şamdan ya da kandil altlıklar üzerine yerleştirilen “S” ve “C” kıvrımlı vazo ya da tabaklardan taşan sarkıt çiçek demetleri, hareketli tabiatın iç mekâna taşınmasını ifade eder. Çiçekler arasına yerleştirilen ötücü kuşlarla da tahayyül dünyası çağrışımı oluşturulmaya çalışılmıştır (G. 12).

Trabzon'un maharetli neccarları tarafından yapılan ahşap işçiliği, merdiven, doğrama ve döşeme ayrıntılarında takip edilebilmektedir. Çoğunlukla ithal olarak getirtilen oda tefrişatı gereçleri de köşke ayrı bir değer katmaktadır. Aydınlatma gereçleri ve karo mozaikler Avusturya'dan, mobilyalar İngiltere'den, Isıtma sistemleri Rusya'dan getirtilmiştir. Dönemin moda gereçleri olan bu tefrişat malzemesine zamanla eklenen hatıra eşyaları da köşkün değerini artırmıştır.

Görsel 13

Karaköy Hazeran Han, Beyoğlu Botter Apartmanı, Kuruçeşme Nazime Sultan Yalısı, Beşiktaş Şeyh Zafır Türbesi, Fenerbahçe Botter Evi, Tarabya İtalyan Elçiliği Yazlığı (M. Tezel), Sultanahmet Yeniçeri Müzesi (Cumhuriyet Müzesi Sanat Galerisi), Torino/Villa Javalli.

5. Karşılaştırma ve Değerlendirme

Atatürk Köşkü kütle kompozisyonu ve mimari özellikleri bakımından başkent ve önemli liman şehirlerinde gelişen Levantenlerin yapıları ile benzerlikler taşımaktadır. Alexandre Vallauray'nin 1903 yılında tamamladığı Karaköy'deki Hazeran Han'ın güneybatı cephesi çıkma ve yan kanat düzenlemesi ile pencerelerin dalgalı yay biçili taçları³⁷, kısmen Atatürk Köşkü'nün frontal cephesini hatırlatmaktadır. Yine aynı mimarın Karaköy'de inşa ettiği Ömer Abad Han'ın (20. yüzyıl başları) batı cephesi kat ve pencere düzeni³⁸ Atatürk Köşkü'nün veranda çıkmasının değişik bir uygulamasıdır.

Art nouveau üslubunun İstanbul ile bütünleşen mimarı Raimondo D'Arranco'nun 1897 yılında inşa ettiği Nazime Sultan Yalısı ile 20. yüzyılın hemen başında Beyoğlu/İstiklal Caddesi üzerinde inşa ettiği Botter Apartmanı cephe düzenlemeleri, sanat akımının Avusturya etkili Otto Wagner stiline taşınmış yansımasıdır³⁹. Aynı mimarın Beşiktaş'ta 1903 yılında inşa ettiği Şeyh Zafır manzumesindeki beşik tonoz yaylı sundurma kemeri⁴⁰ Atatürk Köşkü veranda çıkma saçağında da tekrarlanmıştır. Aynı mimarın Fenerbahçe'de 1903 yılında, yazlık olarak yaptığı Botter Evi üçgen alınlıkları, balkon taşıyıcı konsolları ve saçak damlalıkları ile Atatürk Köşkü ile benzeşmektedir. D'arranco'nun Tarabya'da 1906 yılında tamamladığı İtalyan Elçiliği Yazlık Binası'nın geniş saçakları ve takibi zor cephe kırılmaları Atatürk Köşkü'nde de izlenebilmektedir. Hidiva Sarayı'ndaki art nouveau

³⁷Ali Murat Aktemur, "Alexandre Vallauray'nin Karaköy'deki Eserleri", *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, V 5/1 8, December 2012, s. 61-63.

³⁸A. Murat Aktemur, "Alexandr Vallauray...", s. 69.

³⁹Esra Halıcı, "XVIII-XX. Yüzyılda Osmanlı...", s. 614.

⁴⁰Esra Halıcı, "XVIII-XX Yüzyılda Osmanlı...", s. 615.

Görsel 14

Kuruçeşme/Necmeddin Efendi Yalısı Dürriaden Kadınefendi Çeşmesi⁴¹; Wien/Karlsplatz İstasyonu⁴².

ve neoklasik biçimlenmelerin bütünlüğü, eklektik üslup olarak Atatürk Köşkü cephe ve iç mekân düzenlemelerinde de görülebilmektedir. Yeniçeri Müzesi ve Nezaret Binası'nın geniş saçakları bir yandan meydan çeşmelerini hatırlatırken diğer yandan tasarımındaki oryantalist öğeler ile dönemin eklektik seçmeciliğine uyum sağlamaktadır. D'Aranco'nun 1904 tarihli İtalya/Torino'daki kendi evi "Villa Javelli" tasarım ve cephe unsurları ile Osmanlı mimarisi etkilerini taşımaktadır⁴³. Atatürk Köşkü'nün veranda terası art nouveau kemerinin çok yakın bir benzerini Kuruçeşme Necmeddin Efendi Yalısı'nın müştemilat duvarına bitişik olarak 1909 yılında yaptırılan Dürriaden Kadınefendi Çeşmesi kitabelik kemerinde görmekteyiz. Bu kemer türü, 1899 yılında Otto Wagner tarafından tasarlanan Viyana/ Karlsplatz Metro İstasyonu sundurması örneğinin Osmanlı coğrafyasına taşınması olarak değerlendirilebilir.

Art nouveau sanat akımı ilkelerine göre inşa edilen Atatürk Köşkü, plan-mimari ve üslup karşılaştırmaları yanında malzemesi ile de dönemin genel tercihlerini yansıtmaktadır. Sanat akımının Batı Avrupa ülkelerinde tercih edilen demir-çelik metal malzeme seçkisi, Osmanlı geleneksel yapı malzemesi olan ahşap ile karşılanmıştır⁴⁴. Tarabya İtalyan Elçiliği Yazlık Binası'nda çok daha net izlenen bu durum (G. 13), Atatürk Köşkü'nde geniş saçaklar, saçak damlalıkları ve iç mekân prestilli merdiven korkuluklarında takip edilmektedir. Dış cephelerde figürlü ve diğer plastik süslemeye olanak tanıyan taş malzemenin tercih edildiği başkent yapılarına nazaran daha sade cepheleri olan Atatürk Köşkü'nde köşeleri ovalleştirilerek sertliği

⁴¹Z. Emel Ekim, "Sultan Mehmed Reşad'ın Oğlu Necmeddin Efendi'nin Kuruçeşme'deki Yalısı", *Sultan V. M. Reşad ve Dönemi*, C.3, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, 2018, s. 1265.

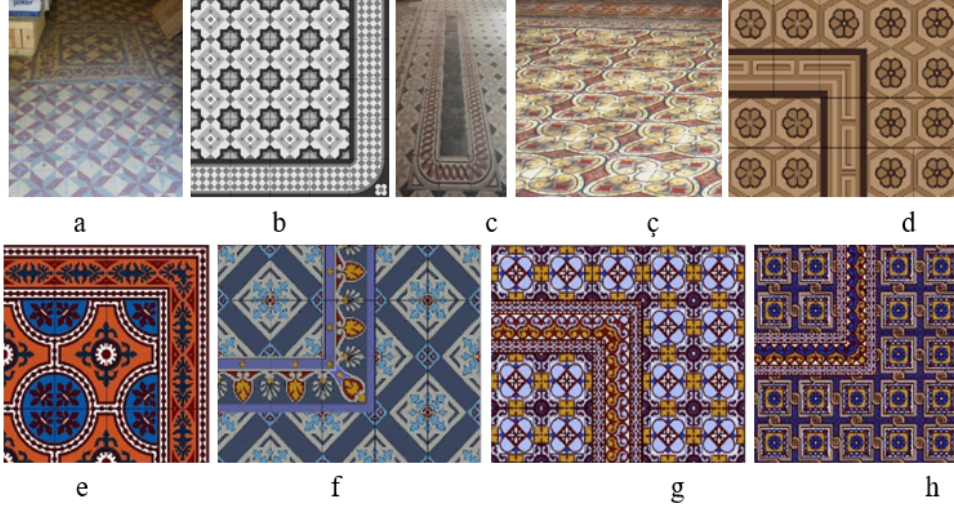
⁴²D. Deniz Ölekli, *Art Nouveau'nun Osmanlı'daki Yansıması: Raimondo D'Aranco'nun Şeyh Zafır Külliyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015, s. 110.

⁴³Hatice Adigüzel, "Mimarların Kendi Evleri: Raimondo D'Aranco Örneği". *Sanat Tarihi Yıllığı - Journal of Art History*, S. 32, s. 17.

⁴⁴Afife Batur, "İstanbul Art Nouveau'su", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C.4, İstanbul, 1985, s. 1087.

Görsel 15

a: İstanbul/Beyoğlu Güney Han⁴⁵, b: İzmir/Bornova Yeşil Köşk⁴⁶ (Uçar 2013: 230), c: Trabzon Eski PTT Binası (1904), ç: Trabzon Kostaki Konağı, d-h: Atatürk Köşkü taban karoları.

giderilen bosajlı örgü tekniği kullanılmıştır. Atatürk Köşkü'nün taban kaplama malzemesi karo mozaikler, volta tavan kaplama malzemesi alçı ve vitraylı cam malzeme kullanımı Levanten ailelerin İstanbul, İzmir, Bakü, Selanik ve Beyrut gibi şehirlerde inşa ettirdikleri yapı malzemeleri ile yakinen benzeşmektedir. Selanik'te İtalyan Fernandez ailesinin baniliğinde inşa edilen grup yapıların Trabzon'da da Kabayanidis ve Kostaki gibi aileler tarafından yaptırdığını görmekteyiz. Bu yapıların çoğunda batılılaşma dönemi üslup özellikleri eklektik bir seçmecilik ile görülürken Atatürk Köşkü'nün malzeme ve süslemesinde art nouveau belirginliği yapıyı öznel bir yere taşımaktadır.

Görsel 16

Atatürk Köşkü.

⁴⁵Tuncay Gezgün, *Bir Döşeme Süslemesi Örneği Olarak İstanbul Apartman Karoları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, 46.

⁴⁶Ayşegül Uçar, *Süsleme Tasarımı Açısından İzmir Konutlarında Döşeme Karoları*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, 230.

İstanbul ve İzmir gibi Levanten ailelerin yoğun olarak yaşadığı liman kentleri Beyrut ve Selanik'te Trabzon yapı sanatı ile karşılaştırılacak örnekler barındırmaktadır. Beyrut Green Line Caddesi ve Monot Caddeleri, Trabzon'daki Uzun Sokak-Maraş ve Kunduracılar Caddeleri gibi Neo-Klasik ve Neo- Rönesans üslubu ağırlıklı eklektik mimari doku ile şekillenmektedir⁴⁷. Selanik'teki Ladadika Sokakları, Trabzon Semerciler Caddesi'ne benzer düzende çoğunlukla iki katlı sıralı dükkân nizamındadır. Trabzon şehir yerleşkesinin merkezi konumundaki bu alanlarda; Trabzon İnas Rüştüyesi (1863), Nemlioğlu Konağı (1874), Hacı Rüştü Konağı (1880), İl Kültür Turizm Müdürlüğü Binası (1889), Gazeteciler Cemiyeti Binası (1891) Trabzon Büyükşehir Belediyesi Sosyal İşler Daire Başkanlığı Binası (1896), Başbakanlık Basın Yayın Enformasyon Müdürlüğü Binası (1899), Eski Vali Konağı/Sanat Evi (1902), Eski İş Bankası Binası (1902), Kalcioğlu Konağı (1903), Tarihi PTT Binası (1904), Kostaki Konağı (1910) gibi birçok kent içi sivil ve ticari yapı örneği mevcuttur. Her ne kadar bu yapılar şehrin yapı sanatı zenginliğini gösterebilir de Atatürk Köşkü'nün Trabzon'daki en yakın benzeri Trabzon Sineması'dır (G. 5). Art nouveau üslubu ile inşa edilen bu iki örnek yalnızca öznel yapılarıyla değil aynı zamanda başkent yapılarıyla karşılaştırılacak nitelikli iççilikleriyle de diğerlerinden ayrılmaktadır.

Sonuç

Atatürk Köşkü, başkent dışında, art nouveau sanat akımı üslup özellikleriyle, Levanten bir aile tarafından yaptırılmış sayfiye evidir. Resmi izne tabii olarak inşa edildiği bilinen yapının 1849 yılından itibaren yürürlükte olan Ebniye Nizamnamesi usulüne göre yapıldığı anlaşılmaktadır. Köşk sanatsal değerini, yapıldığı art nouveau üslup özelliklerinden almaktadır. Art nouveau üslubu yapının bütün tasarımına yansıtılmış ve oldukça başarılı olunmuştur. Üslubun tanımlanan özellikleri yapının bütün cepheleri ve kütle kompozisyonunda takip edilebilmektedir. Köşkün görüngü silueti, yere sağlam basan neoklasik dönem yapılarının aksine bir lahza havalanacakmış hissiyatı vermektedir. Bu durum, art nouveau üslubunun temelinde simgecilik felsefi özü ile empresyonizmin getirdiği doğaya açılma düşüncesi ve işlevselliğin ötelenmesi ilkesinin mimariye yansıtılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Empire üslubunun realist yaklaşımlarına bir tepki olarak art nouveau sanatında biçimde aranan esas kabul, Atatürk Köşkü'nde başarılı bir şekilde yakalanmış olan tahayyül/masalsi görünümüdür (G. 16).

Mimari yönden üslup özelliklerinin tespiti yanında yapının kimliğine dair bazı bilinmezlerine de netlik kazandırılmıştır. Arşiv belgeleri ile yapım tarihi kesinleşen köşkün mimarı da belirlenebilmiştir. İşlevsel yönünü de belirleyen mülkiyet değişimlerinin izleri ortaya konulmuş, nedensellik çıkarımları yapılmıştır. Son restorasyon öncesinde yapılan her iki yenileme çalışmasında da önemli aksaklıklar belirlenmiştir. Yapının fiziksel eskimesinin en önde gelen eyleyeni olan su drenajı sorununun çoğu, bu uygulamalar sırasında yapılan yanlışlardan kaynaklandığı anlaşılmıştır. Balkon dökme mozaiklerinin üzerine yapılan mermer kaplama, hem gider eğimini bozmuş hem de drenaj kanallarını kapatmıştır. Aynı şekilde çatı iç tahliye kanalı onarımı da doğru yapılamamış ve yapının çatıdan su almasına sebep olmuştur. Yapılan son restorasyonla bu tür olumsuzlukların çoğunun bertaraf edildiği görülmüştür.

Atatürk Köşkü'nün sanatsal değeri yanında tarihi değerinin de ortaya konulmuş olması yapının kimlik kıymetini artırmaktadır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yapı ile olan irtibatı köşkün tanınırlığına ivme kazandırmıştır.

⁴⁷ Mehmet Yavuz, "Trabzon Tarihi Kent Mirasından Bir Grup Yapının Cephe Tasarımları Üzerine", *XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Dokuze Yayıncılık, İzmir, 2007, s. 449.

Hakem Değerlendirmesi

Çıkar Çatışması

Finansal Destek

Dış bağımsız.

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review

Conflict of Interest

Grant Support

Externally peer-reviewed.

The author has no conflict of interest to declare.

The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri

Author Details

Temel Sağlam (Dr. Öğr. Üyesi)

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Trabzon, Türkiye

0000-0002-4633-5688

temel.saglam@ktu.edu.tr

Kaynakça | References

- Adigüzel, Hatice, "Mimarların Kendi Evleri: Raimondo D'Aronco Örneği". *Sanat Tarihi Yıllığı-Journal of Art History*, 32, 2023, s. 1-34.
- Aktemur, Ali Murat, "Alexandre Vallauray'nin Karaköy'deki Eserleri", *The Journal of Academic Social Science Studies (JASSS)*, V 5/1 8, December 2012, s. 37-74.
- Arrianus, *Arrianus'un Karadeniz Seyahati (Arriani Periplus Ponti Euxini)*, çev. M. Arslan, Odin Yayıncılık, İstanbul, 2005, s. 6.
- Aslan, Zehra, "Atatürk'ün Trabzon'a Yaptığı Ziyaretler ve Bunların Trabzon Kamuoyundaki Algısı", *Atatürk Haftası Armağanı*, Genelkurmay Personel Başkanlığı ATASE Yayını, Ankara, 2016, s. 69-88.
- Aslan, Zehra ve Okur, Mehmet, "Trabzon Atatürk Köşkü", 2021, (Çevrimiçi) <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr>, 08 Ekim 2023.
- Batur, Afife, "İstanbul Art Nouveau'su", *Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 1086-1089.
- Birlik, Gültekin Kamil, "Trabzon Atatürk Köşkü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 59, 2016, s. 51-71.
- Birlik, Gültekin Kamil. "Makbule Atadan'ın Mustafa Kemal Atatürk'ün Mirasına Yaklaşımı". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 31/ 92, 2015, s. 77-112.
- Bostan, M. H., "Trabzon Şehrine Yönelik İskân Uygulamaları ve Şehrin Nüfusu (Fetihten 20. Yüzyıla)", Trabzon'da Fetih ve Şehir, ed. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 139-171.
- Bryer, A. ve Winfield, D. *Karadeniz'in Orta Çağ Dönemi Eserleri ve Topoğrafyası*. Çev. İsmail Köse. I Cilt. TTK. Ankara, 2020.
- Eastmond, Antony, "Trebizond'un Cazibesi", Bizans'ın Öteki İmparatorluğu, der. A. Eastmond, Koç Üniversitesi Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi, İstanbul, 2026.
- Ekim, Z. Emel, "Sultan Mehmed Reşad'ın Oğlu Necmeddin Efendi'nin Kuruçeşme'deki Yalısı", *Sultan V. M. Reşad ve Dönemi*, C.3, TBMM Milli Saraylar Yayını, İstanbul, 2018, s. 1244-1269.
- Emecen, F. M., "Şehir ve İdari Yapı: Sancak ve Eyalet Merkezi, Trabzon'da Fetih ve Şehir, der. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 125-137.
- Erol, Fatih, "Soğuksu'nun Yıldızı: Atatürk Köşkü", 2021, (Çevrimiçi), <https://www.takagazete.com.tr/soguksunun-yildizi-ataturk-kosku>, 07 Ekim 2023.
- Gezgin, Tuncay, *Bir Döşeme Süslemesi Örneği Olarak İstanbul Apartman Karoları*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Halıcı, Esra, "XVIII-XX. Yüzyılda Osmanlı Sanat Ortamı", *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 69, Eylül 2020, s. 577-628.
- Karpov. S. P., *Trabzon İmparatorluğu Tarihi*, çev. E. Uzun, Kültür Bilimleri Akademisi, İstanbul, 2016.
- Ksenophon, *Anabasis Onbinlerin Dönüşü*, çev. O. Yarlıtaş, Kabcacı Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Küçükkuşurlu, Murat ve Başkaya, Muzaffer, *Sorularla Trabzon Tarihi*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2019.
- Öksüz, Hikmet ve Usta, Veyssel, *Mustafa Reşit Tarakçıoğlu Hayatı, Hatıratı ve Trabzon'un Yakın Tarihi*, Serander Yayınları, Trabzon, 2008.
- Ölekli, D. Deniz, *Art Nouveau'nun Osmanlı'daki Yansıması: Raimondo D'aronco'nun Şeyh Zafır Külliyesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2015.

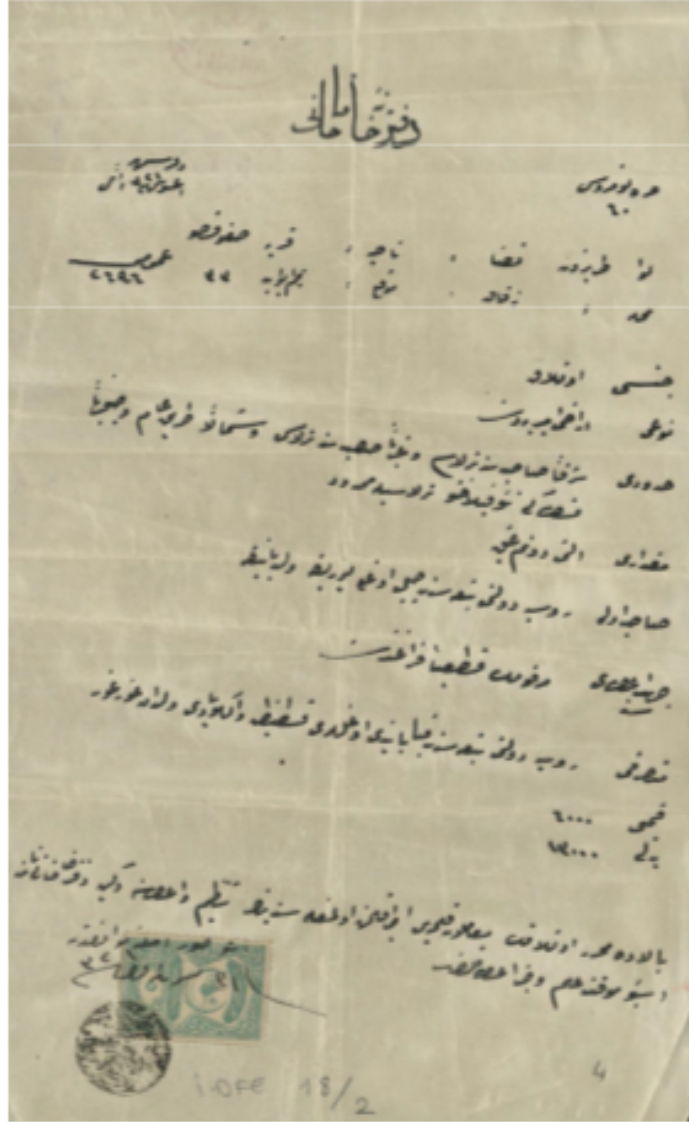

- Salah, Ebru, *Sayfiye to Banlieue: Suburban Landscape Around Anatolian Railways, From Mid-Nineteenth Century to the World War II*, Doktora Tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası XII-XIII-XIV*, çev. A. Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1987.
- Tellioğlu, İbrahim, *Trabzon Rum Devleti 1204-1461*, Serander Yayınları, 2009.
- Tosun, M., "Trabzon'da Sosyal Hayat (Klasik Dönem)", Trabzon'da Fetih ve Şehir der. Temel Öztürk, Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Trabzon, 2021, s. 205-217.
- Tosun, Murat Dursun, "Trabzon'da 1906 Tarihli Bir Ev Yapım izini Talebi", (Çevrimiçi), <https://muratdursuntosun.wordpress.com/about/>, 10 Ekim 2023.
- Trabzon Valiliği, *Trabzon'dan Atatürk'e*, Özkan Ofset, Trabzon, 1981.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Defter-i Hakani (İ.DFE), Dosya No: 18, Gömlek No: 2, s. 4-6.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 272-0-0-10/1-6-2.
- Uçar, Ayşegül, *Süsleme Tasarımı Açısından İzmir Konutlarında Döşeme Karoları*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Uspenski, F. I., *Trabzon Tarihi Kuruluşundan Fethine Kadar*, çev. Enver Uzun, Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2003.
- Usta, Veysel ve Tuluk, Ömer İskender, *Başlangıçtan Halkevlerine Trabzon'da Tiyatro*, Serander Yayınları, Trabzon, 2017.
- Usta, Veysel, *Atatürk ve Trabzon*, Serander Yayınları, Trabzon, 2011.
- Üstün Demirkaya, F. ve Durmuş Öztürk, S. "15-16. Yüzyıl Trabzon'unda Fetih", *Toplumsal Değişim ve Din İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10/3, 2021, 2874-2890.
- Yavuz, Mehmet, "Trabzon Tarihi Kent Mirasından Bir Grup Yapının Cephe Tasarımları Üzerine", *XI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2007, s. 427-441.

Ek | Appendix

Ek 1

Atatürk Köşkü arsasının Kabayanidi ailesi tarafından 1905 tarihinde satın alındığını gösteren tapu tescil evrakının aslına muvafık olarak düzenlenen belge sureti (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Defter-i Hakani (İ.DFE), Dosya No: 18, Gömlek No: 2, s. 4).

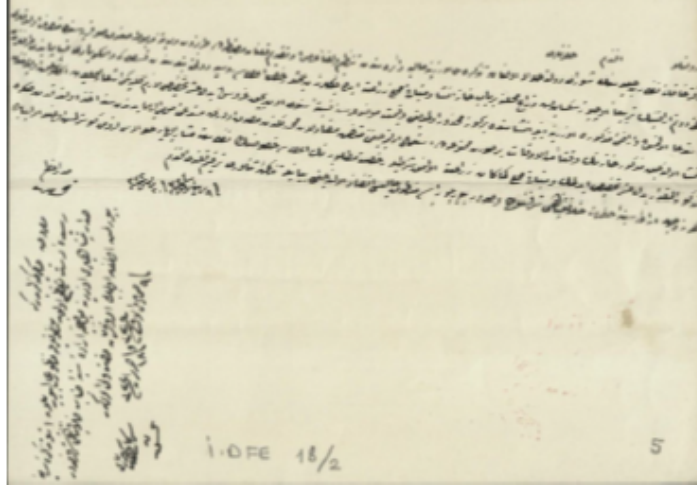
Ek 2

Kabayanidi ailesi aldıkları arsa üzerine bina yapma isteklerini ilgili kurumlara yapmışlar ve bu istekleri kabul edilmiştir. 1906 yılında Şûrâ-yı Devlet Maliye Dairesi Reisi ve Azaları imzalı izin onay belgesi (BOA, İ.DFE, 18/2, s. 5).

Ek 3

1906 yılında Kabayanidis ailesinin ev yapım isteğine Şûrâ-yı Devlet Dairesi'nin iznine istinaden Sadrazam Ferid ve Abdülhamid döneminin başkâtibi Tahsin Paşa tarafından padişahın onayına sunulan belge (BOA, İ.DFE, 18/2, s. 6).

Ek 4

Alexander Kakulidis'in hayatını ve eserlerini konu edinen Atina Devlet Kütüphanesi'ndeki biyografi kitabı. Alexander Kakulidis, "Hayatı ve Eserleri", Atina Devlet Kütüphanesi, (Çevrimiçi), (https://anemi.lib.uoc.gr/php/pdf_pager.php?rec=/metadata/7/3/e/metadata-153e4e8a9302a8bf3b1cf9f8294d66b8_1247126406.tkl&do=93485_w.pdf&pageno=6&pagestart=1&width=841&height=595&maxpage=24&lang=el), 24 Ekim 2023, s. 36.

